

Секція: Фінанси, гроші та страхування

Пластун В. Л.
доцент кафедри фінансів
ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ»
м. Суми, Україна

РОЗВИТОК НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ І СВІТІ В УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Значення недержавних пенсійних фондів в Україні поступово зростає за останні роки. Це проявляється у стабілізації кількості таких фінансових посередників, динаміці обсягів їх активів, диверсифікації напрямів їх вкладення в різні інструменти фінансового ринку. Поряд з цим існує ряд проблем, пов'язаних з тим, що нарощування кількісних показників не завжди супроводжується якісними зрушеннями. Наприклад, українські НПФ за 2011 р. показали значно менші темпи зростання (у порівнянні із попередніми роками). Проблемним залишається і той факт, що фізичні особи самостійно не приймають активну участь в системі недержавного пенсійного забезпечення, а більша частина внесків надходить від роботодавців. Сумарні показники активів є незначними у порівнянні із іншими інституційними інвесторами та банками. Так само і ступень охоплення фізичних осіб є слабкою – менше 600 тис. осіб. Подібна ситуація вимагає з'ясування причин такого становища із залученням досвіду інших країн світу, порівняння показників розвитку НПФ в Україні і за кордоном.

В цілому світові тенденції розвитку пенсійних фондів характеризується тим, що в їх розпорядженні знаходиться найбільша частка активів (у порівнянні із іншими видами інституційних інвесторів) і вони поступово відновили темпи зростання після світової фінансової кризи 2007-2008 рр. За період кризи падіння в обсязі активів склало 17%, в той час як подальше щорічне зростання знаходилось в межах 10% (у 2009 і 2010 рр.). Це дозволило відновити докризові показники, а сумарно за останні десять років їх активи зросли майже у двічі.

Найбільша концентрація пенсійних активів припадає на США, які акумулювали 58% їх загально світового показника. Наступні чотири країни – Велика Британія, Канада, Японія, Австралія – разом нараховують близька чверті від цього показника. Серед країн-лідерів найбільші темпи зростання пенсійних активів (більше 20%) у 2010 році зафіксовані в Австралії, Канаді та Бразилії. Більш ніж 10% зростання спостерігалось в США, Великобританії, Мексиці, Чилі. В цілому очікується збільшення обсягів активів пенсійних фондів майже по всіх країнах у довгостроковому періоді, включаючи країни із розвиненими пенсійними системами і ті, в яких пенсійні фонди тільки проходять етап становлення. Серед таких країн відзначимо більшість країн Азії, Латинської Америки, Центральної і Східної Європи.

За даними ОЕСД найвищу дохідність від розміщення пенсійних активів у 2010 році продемонстрували Нідерланди (19%), Нова Зеландія (10%), Чилі (10%). Інші країни мали показники доходності нижче 10%, окрім Греції і Іспанії, які показали від'ємні значення цього показника через значні втрати економіки країн внаслідок фінансової кризи і загальних економічних проблем Єврозони.

Структура розміщення активів суттєво відрізняється між країнами, що обумовлено як законодавчими обмеженнями, так і існуючою практикою інвестування. Ринки акцій є важливими для пенсійних фондів таких країн як Великобританія, США, Австралія, Перу, Чилі і для Гонконгу, де питома вага акцій перевищує 45%. На противагу, в Німеччині, Греції, Чехії, Південній Кореї лише 5% активів і менше розміщено в акції.

Недержавну пенсійні фонди України в ідеалі також повинні виступати основними постачальниками довгострокових ресурсів на фінансовому ринку, але вони також не виконують цієї функції і їх фінансові показники є незначними.

В першу чергу кількість осіб, які охоплені недержавним пенсійним забезпеченням є мізерною у порівнянні із загальною кількістю населення України (або кількістю працюючого населення), навіть не враховуючи той

факт, що пенсійний вік може бути збільшено. Тому всі інші показники цих фондів незначні, хоча темпи їх зростання і виглядають солідними: за період з 2005 по 2011 рр. активи і пенсійні внески збільшились у 30 разів, пенсійні виплати у 122 рази, сума інвестиційного доходу – у 58 разів. Навіть кризовий 2009 рік не призвів до зменшення показників діяльності: лише темпи зростання дещо уповільнились. В той же час загальна кількість пенсійних контрактів – тільки у 2,5 рази, кількість учасників за укладеними контрактами – у 6,8 разів, кількість осіб, що отримують пенсійні виплати – у 22 рази.

Ще однією тенденцією є те, що фізичні особи самостійно майже не приймають участі у недержавному пенсійному забезпеченні, адже їх питома вага у загальній сумі пенсійних внесків не перевищує 4,6%. В той час як юридичні особи вносять більше 95,4%. Така ситуація спостерігається протягом всього періоду, який аналізується, і, вочевидь, буде залишатись без змін ще протягом тривалого періоду. Відзначимо, що основними факторами, які визначають даний стан є: недостатній платоспроможний попит на подібні схеми пенсійного забезпечення, недостатня обізнаність населення, більша привабливість саме для роботодавців, які можуть віднести дані платежі на витрати, зменшуючи суму оподаткованого прибутку.

Що стосується розміщення отриманих коштів НФП, то слід відзначити, що вкладення в цінні папери не були домінуючими в окремі роки. Більше того у 2005 і 2008 рр. цей напрям взагалі дорівнював лише 26,2% і 37,0% відповідно. Тільки в останні роки намітилась тенденція до підвищення ролі цінних паперів і поступове зниження значення грошових коштів і банківських депозитів. Останні втратили половину своєї питомої ваги: з 70,1% у 2005 р. до 29,5% у 2011 р., що свідчить про розширення доступних і надійних фінансових інструментів для інвестицій. На цьому фоні слід відзначити значне підвищення ролі цінних паперів, дохід за якими гарантовано Кабінетом Міністрів України (з 0% у 2005 р. до 15,1% у 2011 р.), розширення інвестицій в акції (з 7,2% у 2005 р. до 18,4% у 2011р.) і облігації підприємств (з 10,6% у 2005 р. до 25% у 2011 р., хоча із значними коливаннями протягом цього періоду).

Співставлення показників розвитку українських НПФ з показниками пенсійних фондів у світі в цілому не є коректною через незначні обсяги активів вітчизняних НПФ. Коефіцієнти кореляції між активами НПФ України і світу знаходиться на середньому рівні (0,645). За структурою розміщення активів Українські недержавні пенсійні фонди нагадують Туреччину (якщо брати до уваги 3 основні напрями вкладення коштів – акції, облігації, кошти на депозитних рахунках). При цьому висока питома вага коштів на депозитах (20% і більше) притаманна лише таким країнам (які згадуються в цій статті) як Греція, Туреччина, Іспанія, що говорить про дуже консервативний характер інвестиційної політики і відання переваги інструментам з фіксованою дохідністю.

Пенсійні системи більшості країн знаходяться під постійним наглядом, що обумовлено поточними демографічними трендами, а також підвищенням вимог до прозорості системи обліку пенсійних зобов'язань. Поступове старіння населення в розвинених країнах поряд із низькими або від'ємними показниками народжуваності вимагає від уповноважених органів держав вишукувати шляхи для зменшення навантаження на пенсійну систему. Це вимагає підвищення пенсійного віку, адже за оцінками ООН до 2050 року частка людей пенсійного віку буде перевищувати можливості пенсійної системи забезпечувати їм виплати. Зокрема, прогнозується, що в Японії така частка буде становити 70%, Італії – 62%, Іспанії – 60%, Німеччині – 57%, Польщі – 50%, Франції – 45%. Аналогічна тенденція буде спостерігатись і в країнах, які розвиваються, хоча проблема не буде настільки гострою, тим не менш частка осіб пенсійного віку буде сягати 30-40%.

Очевидною проблемою ринку НПФ залишається недостатнє залучення фізичних осіб до участі в їх діяльності. Це пояснюється не тільки недостатнім розміром доходів домогосподарств, низькою нормою заощаджень, а й елементарною необізнаністю про можливості інших варіантів розміщення вільних грошових коштів крім банківських депозитів. Важливим фактором виступає і нестабільність індексу споживчих цін, який змінюється у досить

широкому діапазоні, що не сприяє до проведення довгострокових вкладень грошових коштів населенням. В цілому ж, приймаючи до уваги, що на банківських депозитах розміщено коштів фізичних осіб, які у сотні разів перевищують сумарні активи всіх типів НПФ, можна говорити про наявність значного потенціалу їх розвитку у майбутньому за умови більшої привабливості цих інституційних інвесторів і стабільності економічної ситуації і фінансових ринків.

Література

1. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України. Річні звіти Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://dfp.gov.ua/732.html>.
2. Про недержавне пенсійне забезпечення. Закон України від 09.07.2003 № 1057-IV. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>
3. Річна аналітика Української асоціації інвестиційного бізнесу за 2005-2011 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/analit_npf.html.
4. Річна звітність Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку за 2005-2011 рр. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nssmc.gov.ua/activities/annual.
5. Pension Markets 2012. Research Report. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.thecityuk.com/research/our-work/reports-list/pension-markets-2012/>

Пластун, В.Л. Розвиток недержавних пенсійних фондів в Україні і світі в умовах фінансової нестабільності [Текст] / В.Л. Пластун // Особливості економічних процесів в умовах фінансової нестабільності : матеріали XX Міжнародної науково-практичної конференції (23-24 листопада 2012 р.) : у 2-х ч. – Львів : Львівська економічна фундація, 2012. - Ч. 1. - С. 38-39.